گنجینه دستنویس‌های پهلوی
و پژوهش‌های ایرانی
۴۹

گزیده مجموعه
ک ۷، ک ۲۵
ویسپرد و فرهنگ پهلوی
و رونوشتی از متن اوستائی، ک ۱

به کوشش
دکتر ماهیار نوابی

با همکاری فنی
دکتر محمود طاووسی

از انتشارات
مؤسسه آسیائی «دانشگاه پهلوی» شیراز

سرآغاز

اشارات دانشمندان و فیلسوفانی چون ابوریحان بیرونی و محمّد زکریّای رازی و شهاب الدّین سهروردی به حکمت خسروانی و فلسفهٔ ایرانی، تذکّر پولینیوس رومی دربارهٔ استفاده هرمیپوس یونانی از کتابهای زرتشتی، مطالبی که در کتابهای قابل استنادی چون مروج الذّهب، مجمل التّواریخ و القصص و نامه های پیغمبران بنی اسرائیل و احادیث اسلامی آمده است، وجود مراکز مهمّ علمی در نصیبین، رُها و تیسفون و جندی شاپور، ترجمه های بازماندهٔ عربی از زبان پهلوی، پیدایش دانشمندان و فیلسوفان و اندیشمندان بلند پایه ای در دوران طلائی اسلامی یعنی دوران خلافت عبّاسیان، از این سرزمین، که شمار آنها از دانشمندان هر یک از کشورهای اسلامی دیگر و بلکه از همهٔ آنها روی هم بیشتر است،

وجود سنگ نبشته های پارسی باستان و پارسی میانه و پارتی، نامه مینوی اوستا، آثار بازمانده مانویان به زبانهای پارسیک و پهلوانیک و سغدی و ترکی و چینی و قبطی و کتابهای پهلوی (= پارسیک) چندی که تاکنون بجای مانده‌اند، همه دلالت بر وجود فرهنگ و تمدنی بزرگ و درخشان، از دیرباز، در سرزمین ایران بزرگ میکند که بر پایه های فلسفه ایرانی استوار بوده است.

علت هرچه باشد، سیاسی یا اقتصادی و یا اجتماعی یا تغییر خط و یا همهٔ آنها باهم، قدر مسلم این است که بسیاری از آثار مدون دوران ساسانی و آغاز دوران اسلامی ایران از میان رفته است، و عده‌ای که از دستبرد زمانه رهائی یافته اند در موزه ها و کتابخانه های مهم اروپا و بیشتر در هندوستان و در کتابخانه های پارسیان نگاهداری میشود. اینها میتوانند روشنگر زوایای ناشناختهٔ تاریخ و فرهنگ کهن ما باشند، و از این رو نگاهداری و چاپ و انتشار آنها و تشویق دانشمندان به مقابله و تصحیح و ترجمهٔ این گنجینه ها که ما را به شناخت بیشتر زبان فارسی و غنای آن در بیان مفاهیم یاری میکند، بر ما واجب است.

و باز از این روبود که هنگامی که دوست دانشمند و ارجمندم استاد دکتر ماهیار نوابی رئیس مؤسسهٔ آسیائی

دانشگاه پهلوی پیشنهاد کرد که برای بزرگداشت پنجاه سال شاهنشاهی خجسته دودمان پهلوی و شادی روان بنیان گذار آن پنجاه نسخهٔ خطی پهلوی را از سوی مؤسسهٔ آسیائی دانشگاه پهلوی چاپ و منتشر کنیم، این پیشنهاد را از دل و جان پذیرفتیم.

این پنجاه جلد کتاب پهلوی و کتاب بارگاه رضا هدیه هائی است که در این آیین ملّی برگزاری جشن پنجاهمین شاهنشاهی پهلوی با فروتنی به پیشگاه شاهنشاه آریامهر ریاست عالیه دانشگاه پهلوی و علیاحضرت شهبانو فرح ریاست عالیه مؤسسهٔ آسیائی دانشگاه پهلوی تقدیم میشود.

فرهنگ مهر -
رئیس دانشگاه پهلوی

دیباچه

مؤسسهٔ آسیائی وابسته به دانشگاه پهلوی افتخار دارد که به بزرگداشت پنجاهمین سال شاهنشاهی دودمان پهلوی را، مجموعه‌ای در پنجاه جلد، از دستنویسهای پهلوی و اوستائی و پژوهشهای ایرانی چاپ کند و به دوستداران فرهنگ و ادب ایران تقدیم دارد.

در تابستان سال دوهزار و پانصد و سی و سه شاهنشاهی، در گروهی سخن از خدمات برجستهٔ رضاشاه بزرگ بدین سرزمین و روز تاجگذاری وی (چهارم اردیبهشت ماه ۱۳۰۵ هجری خورشیدی) میرفت، در آن هنگام اندیشهٔ چاپ مجموعه‌ای از متن‌های پهلوی یادبود پنجاهمین سال شاهنشاهی پهلوی را از خاطرم گذشت و سپس این اندیشه را با رئیس دانشمند دانشگاه پهلوی جناب آقای دکتر فرهنگ مهر، که از شیفتگان فرهنگ ایرانند و از یاری شناساندن این فرهنگ کهن هیچگاه دریغ نکرده و نمی‌کنند، در میان گذاشتم تا اگر در این اندیشه با من همداستان باشند مراتب را به شرف عرض شهبانوی فرهنگ پرور ایران، ریاست عالیهٔ مؤسسهٔ آسیائی برسانند.

مگر اجازه فرمایند تا مؤسسه آسیائی بدین کار شایسته دست یازد.

جناب آقای دکتر فرهنگ مهر با پیشانی گشاده و آغوش باز ازین اندیشه استقبال کردند و مراتب را به شرف عرض شهبانوی ایران رساندند و دیری نگذشت که فرمان علیاحضرت شهبانو بدین کار نیک شرف صدور یافت و به مؤسسه آسیائی ابلاغ شد.

شورای استادان مؤسسه آسیائی، با الهام از نام خاندانی، که جشن بزرگداشت شاهنشاهی آن را، مردم ایران امسال برگزار میکنند، چاپ کردن کتاب یا دستنویسهای پهلوی را در درجه اول اهمیت قرار داد. کشوری که در آن بیش از هر کشور دیگر میتوان به دستنویسهای پهلوی و اوستائی دست یافت کشور هندوستان است هر چند بدبختانه هوای گرم و نمناک آنجا با کتاب سازگار نیست و کاغذ را زود شکسته و تباه میسازد و می پوساند.

در فهرستی که جمشید کاووس جی کاتراک به نام «گنجینه های شرقی» (ORIENTAL TREASURES) گرد آورده و به سال یکهزار و نهصد و چهل و یک میلادی (دو هزار و پانصد شاهنشاهی)

به چاپ رسانده است، از بیش از یکهزار دستنویس ایرانی و هندی نام برده که اکنون برخی از آنها از میان رفته است، و این، نه تنها بواسطهٔ آب و هوای هندوستان بوده بلکه بی توجهی و نادانی هم در نابودی آنها بهره ای بسزا داشته است. گردآورندهٔ فهرست یادشده به نگارندهٔ این سطور میگفت: «سالی پس از چاپ آن فهرست گذارم بخانه ای افتاد که خداوندان صاحب چندین دستنویس پهلوی و اوستائی بودند من آنها را دیده و پژوهیده و نام آنها را در فهرستم آورده بودم، خداوند خانه بجهان دیگر شتافته بود و چون از کدبانو سراغ دستنویسها را گرفتم، وی آنها را از راه دینداری و برای آنکه مبادا برگ پاره های آنها زیر پا بیفتد و برای وی گناهی بزرگ بشمار آید به آب دریا سپرده بود.

با این همه، هم اکنون، چندین صد دستنویس پهلوی و اوستائی در هندوستان هست که تقریباً همه از روی دستنویسهای کهنه تر رونویس شده اند. بیشتر آنها روزگاری از آنِ کتابخانه های شخصی بوده و رفته رفته به کتابخانه های عمومی و مؤسسات راه یافته اند تا بیشتر و بهتر از آنها نگاهداری شود و کمتر در معرض نابودی قرار گیرند. از این کتابخانه ها میتوان کتابخانهٔ مؤسسهٔ شرقی کاما و کتابخانهٔ «نخست دستور، مهرجی رانا» را نام برد که صاحب مجموعه های گرانبهائی از دستنویسهای پهلوی و اوستائی اند

پاره ای از دستنویس ها نیز توسّط شرق شناسان به کتابخانه های مهّم اروپا رسیده اند که مهمترین آنها مجموعهٔ دستنویسهای اوستا و پهلوی « دوازده جلدی کپنهاک است که توسط شرق شناسی بنام وسترگارد به اروپا برده شد و جانشین او کریستین سن — CHRISTEN-SEN آنها را چاپ کرد و بر آنها دیباچه نوشت . این کتابها اکنون بسیار کمیاب و چند مجلد آن نایاب است .

برای انجام دادن فرمان ، از دوست دانشمندم دستور کیخسرو جاماسب آسا ، دستور بزرگ شهر بمبئی و رئیس کتابخانهٔ « موسسه شرقی کاما » ، یاری خواستم تا از هیأت امنای کتابخانه های « موسسه شرقی کاما » و نخست دستور مهرجی رانا » اجازهٔ عکسبرداری از دستنویسهای پهلویشان را بگیرد و اگر خود یا دوستانش دستنویسهای ارزنده دارند بر آنها بیفزاید ، کار گزینش دستنویسها برای عکسبرداری نیز به عهدهٔ وی واگذار شد تا آنچه را مهم و میسور می داند برگزیند . این کار به دشواری انجام گرفت چه دستنویسها از طرف هیأت امنای کتابخانه ها و خاندان انکلساریا (که چند دستنویس از این مجموعه متعلق به آنان است) تنها به او سپرده شده بود ، و وی ، امانت داری را

رنج سفر بر خود هموار ساخت و با دو جامه دان پر از کتاب به ایران آمد، سه ماه تمام از بام تا شام،

در چاپخانه های دانشگاه پهلوی شیراز و دانشگاه تهران گذراند و در همه جا با دستنویسها همراه بود؛

من و همکارانم که از مؤسسهٔ آسیائی نیز همه جا با وی همگام بودیم تا کار عکسبرداری از چند دستنویس

بپایان رسید، دستور کیخسرو مجبور بود به بمبئی بازگردد، ما نیز برای تطبیق عکسها با دستنویسها و رفع کمبود آنها

در پی وی به هندوستان رفتیم تا این مهم انجام شد. نامه‌ای نیز به پروفسور آسموسن استاد دانشگاه کپنهاگ

نوشتیم مگر اجازهٔ تجدید چاپ دستنویسهای کتابخانهٔ کپنهاگ را از ناشر نخستین آنها - MUNKS

GAARD بگیرد، اجازه گرفته شد و نامه ها به چاپ رسید.

مؤسسهٔ آسیائی سپاس و درود فراوان خود را به پیشگاه شهبانوی فرهنگ پرور که

با فرمان خود این افتخار را نصیبش ساخته، تقدیم می دارد.

از جناب آقای دکتر فرهنگ مهر رئیس دانشگاه پهلوی که در راه پیشرفت کار از هیچ یاری

معنوی و مادی دریغ نکرد سپاسگزار است.

از دستور کیخسرو جاماسب آسا که با یاری وی چاپ این مجموعهٔ پنجاه جلدی میسور میشود سپاسگزار است.

از پروفسور آسموسن که اجازهٔ چاپ مجموعهٔ اوستا و پهلوی کپنهاک به پامردی او انجام یافت سپاسگزار است.

از دکتر بهرام فره‌وشی مدیر عامل ادارهٔ انتشارات دانشگاه تهران که چاپ کردن بیست و چند جلد از این مجموعه را در چاپخانهٔ دانشگاه تهران پذیرفت و چاپ آنها با مشاورهٔ فنی وی میسر شد سپاسگزار است.

از دکتر محمود طاووسی که تطبیق و ویراستن و آراستن هر صفحه از تمام این مجموعه بدست وی و با مشورت وی انجام شد سپاسگزار است.

ماهیار نوابی

استاد و رئیس مؤسسهٔ آسیائی

دیباچه

مجموعهٔ ک۷ (K7)که جلد چرمی سرخ رنگی دارد،اندازه‌اش ۲۰/۵ × ۱۲/۵ سانتیمتراست و از سه دستنویس مختلف تشکیل یافته است. نخستین و کهنه‌ترین آنها متن اوستایی ویسپرد (فارسی میانه: Vɨsp Rat اوستائی: Vîspe Ratavō(نیایش) همهٔ ردان) است با دو وضع مختلف، یکی "ویسپرد ساده با نیرنگ" است، یعنی متن اوستائی کامل آن با دستورهای دینی به زبان پهلوی،و دیگری خلاصهٔ متن اوستائی ویسپرد وترجمه‌پهلوی‌آن‌است باحذف جمله‌هائی‌که درمتن‌های دینی بارهاتکرارمیشود.[1] پس از آن دستنویسی است از متن خرده اوستا با ترجمهٔ آن به زبان عامیانه هندی (Bhāshā) که نه چندان‌کهنه است و نه تاریخ دارد. دستنویس سوم‌که تاریخ نوشتن‌آن ۱۰۰۹ یزدگردی (۱۶۴۰میلادی) است، روآیات فارسی است دربارهٔ برشنوم که موارد مشابه بسیاری با دستنویس ک ۵۵ (K55) کتابخانه شهر مونیخ دارد (نگاه کنید به دستنویس‌های زند کتابخانه شهر مونیخ، از بارتولمه ــ مونیخ ۱۹۱۵ ص ۱۵۱ و پس از آن)

نخستین بخش ک۷ (K7) که بخش‌کهنهٔ‌آن است و چاپ عکسی آن در کتاب حاضر آمده است ۱۳۴ صفحه است. ۲۲ برگ ازآغاز آن ودست‌کم‌یک برگ از پایان آن و نیز برگهای ۷۱ و ۸۰ آن افتاده است. برگهای ۱۱۰ و ۱۳۱ اصلی آن نیز گمشده ولی بجای آنها برگهای نوی با خطی تازه‌تر گذاشته‌شده است. کاغذ آن سفیدبوده و اکنون زردگشته است. اگرچه آثار نم‌کشیدگی و زنگ برصفحه‌های آن‌پیداست ولی بسیارخوب از آن نگهداری شده است. رنگ سیاه نوشته‌های آن به قهوه‌ای گراییده ولی واژه‌هاخوانا و واضح است. دستورهای دینی به قلم سرخ نوشته شده‌است. شماره سطرهای هرصفحه ۱۵ و درآواخرکتاب ۱۷ است. شمارهٔ برگها به گجراتی و بر روی هر برگ و طرف چپ آن گذاشته شده است.

بخش نخست این دستنویس که وسترگارد و گلدنر "ک ۷ ب" خوانده‌اند از روی برگ ۲۳ تاروی‌برگ ۱۰۸ است. نخست "ویسپرد ساده با نیرنگ" است که روی برگ ۱۰۴ سطر ۱۵ باعبارت "فرژفت پت درود و شاتیه...." پایان می‌پذیرد. پس از آن برپشت برگ ۱۰۴ سطر ۴ "نیرنگ آتش" است (نک. زنداوستای وسترگارد ص ۳۱۷ و ترجمه اوستای اشپیگل ج ۳، خرده اوستا، ۱۸۶۳ ص ۱۸) و بر پشت برگ ۱۰۶ سطر ۵، قطعه ۱ اوستا (نک. زند اوستای وسترگارد ص ۳۳۱ و ترجمه اشپیگل ج ۳ ص ۲۵۲) جای دارد. روی برگ ۱۰۷ سطر ۱۲ پایان نویسی آغاز میشودکه درآن "ویسپرد ۳،۲۴" گنجانده شده‌است (روی برگ ۱۰۸ سطر ۵). چون ۲۲ برگ نخست این دستنویس گم شده است ویسپرد ۴ نخستین فصلی است که همهٔ آن مانده است و از روی برگ ۲۴ سطر ۱۵ آغاز میشود. پیش از آن این آیات از یسنا نقل شده است: ۵۱، ۲۲ ــ ۲۳ (روی برگ ۲۳ سطر ۲)؛ ۵۶، ۱۰ (روی برگ ۲۳ سطر ۱۲)؛ ۷۱، ۲ (پشت برگ ۲۳ سطر ۸)؛ ۷۲، ۳ (روی ۲۴ سطر ۲). با گم‌شدن برگهای ۷۱ و ۸۰، ویسپرد ۱۸، ۳،۱۹ و همچنین، ۲۴ ازمیان رفته‌است.

برگ ۷۰ با واژهٔ bavantə mca ویسپرد ۲،۱۸ (= گلدنر ص ۲۶ الف سطر ۹) پایان می‌یابد و روی برگ۷۲با (aš)avano.yzm.xratūm ویسپرد ۱،۱۹ (= گلدنر ص ۲۶ ب سطر۱۲ — ۱۳) آغاز میشود. پشت برگ ۷۹ با عبارت Xšnaoθra'd frasastayaēca ویسپرد ۲۳، ۱) تمام میشود و روی برگ ۸۱ با (Vərəθ r)aγnəm. yzm. yat. asti. antarəm. ahvuna آغاز میشود، ویسپرد ۱،۲۴ (= گلدنر ص ۳۱ الف سطر ۸).

بخش دوم ویسپرد با ترجمهٔ پهلوی آن (ک ۷ الف) پشت برگ ۱۰۸ سطر ۱ با مقدمه‌ای به پهلوی، که در آن نویسنده شادمانی برای خواننده و رونویس کنندهٔ نامه، آرزو میکند، آغاز میشود. عین ایـن مقدمه نیز در رونوشت متن ما در م ۵۱ الف یافت میشود (نک فهرست دستنویس‌های زند از بارتولومه ص ۲۴) و ازپس آن متن ویسپرد درسطر ۸ همان صفحه می‌آید و تاپشت برگ ۱۵۸سطر ۱۷ ادامه می‌یابد که خلاصهٔ ویسپرد پهلوی ۱،۲۴ است. (در اوستای اشپیگل هم همین جا پایان می‌پذیرد نک همو ج ۲ ص ۲۸) پس از آن نویسنده با عبارت " فرژفت پت درود . . . .) پایان این بخش را نشان میدهـد. سپس یسنای ۲،۴۵ بامتن پهلوی آن میاید که تا پشت برگ ۱۵۹ میرسد، اما پایان آن بواسطهٔ افتادگی چند برگ از میان رفته است. آخرین واژهٔ پشت برگ ۱۵۹ که تا اندازه‌ای تیـره و ناخـواناسـت - MWNyt YK'Y است (= اشپیگل ۲ ص ۱۷۲ سطر ۲) ــ سه کردهٔ (فصل) نخست دارای عنوان : "فرتم (دتیگر، ستیگر) کرتک بن" اند. فصل های بعد با سفید گذاشتن یک سطر یا با رفتن سر سطر و یا باز گذاشتن مقداری از سطر مشخص میشوند ولی همین روش برای جدا ساختن بخش هـا نیـز بکار رفته است. آخرین فصل (در گلدنر ۲۴) دارای عنوان "کرتک ایریمان" است.

ک ۷ ب و ک ۷ الف، باهمان خط نوشته شده‌اند. آغاز ک ۷ الف، با قلمی ریزتر از بقیه دستنویس نوشته شده است که میتوان گفت (همان) نویسنده قلم ریزتری بکار برده است. چنانکه پایان نویس آخر ک۷ ب‌نشان میدهد، نویسنده رستم مهربان مرزبان دهشن یار * معروف است که ویسپردساده بااضافات همو در انکلسار (انکلسوار میان بروج و سورت) در روز آسمان ماه اسپندرمذ ۶۳۷ یزدگری [۳] (= ۲۸ دسامبر ۱۲۶۸ یا به احتمال زیاد ۱۲۸۸ میلادی) نوشته است. و باز این همان رستم است که " ارتـای ویراز نامک" و ماتیکان یوشت فریان "رانوشته‌است و طبق پایان نویس م ۵۱ ب در ۶۱۸ یزدگردی (۱۲۶۹ میلادی) از نوشتن آن فراغت یافته است. (نک. کتاب اردویراف ویراسته هوگ و وست ص ۲۶۶؛ فهرست دستنویس های زند از باتولومه ص ۵۸) و همان است که نسخهٔ اصلی ک ۱ را نوشته است (نک. مقدمهٔ گلدنر).

اگر دستنویس ما به یقین به دست رستم نوسته شده باشد، این قدیمترین نسخهٔ بازماندهٔ اوستائی است که ما از آن آگاهی داریم. جا دادن پایان نویس درمیان دو متن ویسپرد ممکن است پژوهنده‌ای را با وسترگارد (نک. مقدمهٔ زند اوستا ص ۱۳) همداستان سازد که رونویس کنندهٔ دستنویس رستم پایان نویس او راهم نوشته باشد. ("برای من روشن است که باوجود کهنه بودن، باز این بخش باخط جدیدتری نوشته شده است که تاریخ نوشتهٔ اصلی را عینانقل کرده است، چنانکه در ک۲۰ و ک۲۱ نیزچنین است") به این، نکته‌ای را که گلدنر در "مقدمهٔ" خود ص ۳۹ بدان توجه کرده، باید افزودکه دستنویس ماخیلی بهتراز ک۱ و ک۵ نگهداری شده‌است درصورتیکه آنها تاسالهای ۱۳۲۴ و۱۳۲۳نوشته نشده بودند. دلیل اخیر چندان قانع کننده نیست. گلدنر خود یادآور میشود که تباهی این دستنویس‌ها به علت بکاربردن مرکب بدنیز میباشد. این رانیز باید افزود که تباهی آنها نیزممکن است بواسطه بکاربردن‌بد ونگهداری بد باشد، ولی اتفاقا بعضی ازبخش‌های ک۱ و ک۵ که خوب مانده است بدتراز دستنویس ویسپرد نیست.

دلیل کهنگی این دستنویس به عقیدهٔ گلدنر، کاغذ آن است که خیلی شبیه به کاغذ ک۱ و ک۵ است . پس بدون شک ممکن است عقیدهٔ گلدنر را پذیرفت که رستم تنها متن "ساده" را رونویس و تمام کرده است و پس از مدتی دستنویس پهلوی دیگری بدستش رسیده و این رانیز پس از متن پیشین رونویس‌کرده است. بدین ترتیب پایان نویس ک۷ ب را ،البته نه بطوردقیق، میتوان برای ک ۷ الف نیزمنظور داشت، نظر قطعی دربارهٔ درستی انتساب این دستنویس‌راهنگامی میشود داد که ما چند نسخه اصلی ازدستخط رستم را در دست داشته باشیم و بدبختانه نداریم . در اینکه شیوهٔ نوشتن این دستنویس شیوه ایست کهنه هیچ شکی‌نیست ولی ازاین راه‌بواسطه کمی مدارک موجودتعیین قطعی تاریخ نوشتن آن ممکن‌نیست. اگراین‌دستنویس خود رونویسی‌باشد،ماهیچ دلیل قاطعی‌نداریم‌که متن ویسپرد‌پهلوی‌هم دستخطی‌ازرستم باشد. جای بسی تاسف است که پایان دستنویس از میان رفته است وگرنه ممکن بود که ک الف نیزپایان نویسی داشته باشد که بتواند ما را به آگاهیهای ارزمندی رهنمون باشد .

ک ۷ الف نیای همه دستنویس‌های پهلوی ویسپرداست .نسخه‌ای که مستقیما رونویس‌آن است ودر جزء دستنویسهای مونیخ (۵۱ الف) نگاهداری میشود در "بروچ" نوشته شده و تاریخ آن ۱۳۹۷ ، است‌و این اتفاق، بهرحال، قدمت ک ۷ الف را میرساند .

دربارهٔ خوبی این متن و منشأ آن نگاه کنید به "مقدمهٔ " گلدنر ص XXXIXو فهرست‌دستنویسهای بارتولومه ص ۴۴، برای نسبت ک ۷ ب و سایر دستنویسهای ویسپرد ساده بایستی باز به"مقدمهٔ " گلدنر ص XL رجوع شود .

از این دستنویس وسترگارد و گلدنر، در چاپ هایشان، استفاده کرده‌اند ولی اشپیگل که منحصرا مبنای چاپ ویسپرد پهلوی خود را بر مجموعهٔ پاریس نهاده استفاده نکرده است .

این دستنویس را راسک، که خود فهرستی از مندرجات ک ۷ را روی برگ سفید آغاز آن نوشته، به دانمارک آورده است .

ک ۲۵ جلدی قرمز وکاغذی سفید و کلفت دارد، شمارهٔ برگهای آن ۱۳۵ و اندازهٔ آن ۲۲/۶×۱۷/۵ سانتیمتر است. همهٔ آن با یک خط، خطی درشت و پخته و زاویه‌دار، نوشته شده است. مرکب آن سیاه است و تغییر نکرده است. همهٔ دستنویس به گجراتی و فارسی شماره گذاری شده است. شماره‌های فارسی (با حرف و رقم) دربالا و گوشهٔ چپ روی هربرگ، و گجراتی ،از ص ۶۰ ببعد، در بالا و گوشه راست‌پشت هر برگ گذاشته شده و در بعضی از صفحه‌ها در هنگام صحافی از میان رفته است ازآغاز تا برگ ۱۵ در زیر و گوشه چپ پشت هر برگ نخستین واژه روی برگ بعد نوشته شده است .

---

۱) برای تنظیم های گوناگون متن ویسپرد و کاربرد آن درآئین‌های دینی نگاه کنید به "زند اوستا "ی دارمستتر صفحهLXVI (سالنامه موزهٔ گیمه Musée Guimet ج ۲۱، ۱۸۹۲) و مقدمهٔ اوستای گلدنر (اشتوت گارت ۱۸۹۵) صفحهXXXVIIIو مبانی فقه‌اللغه ایرانی ج ۲ صفحه ۵ و ۱۰ از همو و صفحهٔ ۸۶ همان کتاب از وست .

۲) این واژه را ظاهرا بایستی جهش یار خواند .م.ن.

۳) مؤلفان پیشین، وسترگارد (در مقدمه زند اوستا ص ۱۳) و گلدنر (در مقدمه اوستا ص VII) و وست به پیروی آنان (در ج ۲ فقه‌اللغه ایرانی ص ۷۸) سال ۶۲۷ نوشته‌اند، ولی تقریبا بی هیچ شکی عدد (را بایستی ۲۰ + ۱۰ خواند .

K. 7b, and K. 7a

K. 7 FOL. 23 v. – 24 r.

K. 7 fol. 25 v.—26 r.

K. 7 fol. 26 v.—27 r.

27

K. / fol. 27 v.—28 r.

K 7 fol. 28 v.—29 r.

K. 7 fol. 29 v.–30 r.

K. 7 fol. 30 v.—31 r.

K. 7 FOL. 31 v. - 32 r.

K. 7 fol. 32 v.—33 r.

K. 7 fol. 33 v.–34 r.

K. 7 fol. 34 v.—35 r.

K. 7 FOL, 35 v. - 36 r.

K. 7 FOL. 36 v. – 37 r.

K. 7 FOL. 37 v. – 38 r.

v. 7 FOL. 38 v. – 39 r.

K. 7 FOL. 39 v. – 40 r.

K. 7 FOL. 40 v. – 41 r.

K. 7 FOL. 41 v. – 42 r.

K. 7 FOL. 42 v. - 43 r.

K. 7 FOL. 43 v. - 44 r.

K. 7 FOL. 44 v. – 45 r.

K. 7 FOL. 45 v. – 46 r.

K. 7 FOL. 46 v. - 47 r.

K. 7 FOL. 47 v. - 48 r.

K. 7 FOL. 48 v. – 49 r.

K. 7 FOL. 49 v. - 50 r.

K. 7 FOL. 50 v. – 51r.

K. 7 FOL. 51 v. - 52 r.

K. 7 FOL. 52 v: – 53 r.

K. 7 FOL. 53 v. – 54 r.

K. 7 FOL. 55 v. - 5 6r.

[illegible] FOL. 56 v – 57 r

K. 7 FOL. 58 v. – 59 r.

K. 7 FOL. 57 v. – 58 r.

K. 7 FOL. 59 v. - 60 r.

FOL 60 v. - 61 r.

K. 7 FOL. 61 v. – 62 r.

K. 7 FOL. 62 v. – 63 r.

K. 7 FOL. 63 v. – 64 r.

K. 7 FOL. 64 v. – 75 r.

K. 7 FOL. 65 v. - 66 r.

[illegible]

K. 7 FOL. 67 v. – 68 r.

K. 7 FOL. 69 v. – 70 r.

93

K. 7 FOL. 72 v. – 73 r.

K. 7 FOL. 74 v. – 75 r.

K. 7 FOL. 76 v – 77 r.

K. 7 FOL. 78 v. – 79 r.

7 FOL. 79 v. – 81 r.

K. 7 FOL. 81 v. – 82 r.

[illegible]

[illegible]

K. 7 FOL. 83 v. – 84 r.

K. 7 FOL. 84 v. – 85 r.

K. 7 FOL. 85 v. – 86 r.

[illegible]

K. 7 FOL. 96 v. – 87 r.

K. 8 FOL. 87 v. – 88 r.

K. 7 FOL. 88 v. – 89 r.

K. 7 FOL. 89 v. – 90 r.

K. 7 FOL. 90 v. – 91 r.

K. 7 fol. 91 v.—92 r.

[illegible]

[illegible]

K. 7 fol. 93 v.—94 r.

[illegible]

K. 7 fol. 95 v—96 r.

K 7 fol. 96 v—97 r.

K. 7 fol. 97 v.—98 r.

K. 7 fol. 99 v.–100 r.

K. 7 FOL. 100 v. – 101 r.

K. 7 FOL. 101 v.-|102 r.

K. 7 FOL. 102 v. -|103 r

K. 7 FOL. 103 v. – 104 r.

K. 7 FOL. 105 v. –106 r.

K. 7 FOL. 106 v.–107 r.

K. 7 FOL. 107 v. — 108 r.

K. 7 FOL. 108 v. – 109 r.

K. 7 FOL. 109 v. – 110 r.

[illegible]

K. 7 FOL. 111 v.–112 r.

K. 7 FOL. 112 v.-113 r.

[illegible]

[illegible]

K. 7 FOL. 115 v. –116 r.

[illegible]

K. 7 FOL. 117 v.–118 r.

K. 7 FOL. 118 v. -119 r.

K. 7 FOL. 119 v. -120 r.

K. 7 FOL. 120 v. -121 r.

K. 7 FOL. 1[illegible] v. - 122 r.

C. 7 FOL. 123 v. – 124 r.

926

7 FOL. 125 v. – 126 r.

[illegible]

K. 7 FOL. 126 v. – 127 r.

K. 7 FOL. 127 v. – 128 r.

7 FOL. 128 v. - 129 r.

K. 7 FOL, 129 v. - 130 r.

K. 7 FOL. 130 v. – 131 r.

K. 7 FOL. 131 v. - 132 r.

K. 7 FOL. 132 v.-133 r.

K. 7 FOL. 133 v. -134 r.

FOL. 134 v.—135 r.

K. 7 FOL. 135 v.-136 r.

K. 7 FOL. 137 v.-138 r.

.. 7 FOL. 139 v– 140 r.

K. 7 FOL. 140 v.-141 r.

K. 7 FOL. 141 v.-142 r.

K. 7 FOL. 142 v.-143 r.

K. 7 FOL. 143 v.-144 r.

K. 7 FOL. 144 v.-145 r.

K. 7 FOL. 145 v. – 146 r.

K. 7 FOL. 146 v: -147 r.

K. 7 FOL. 147 v.-148 r.

K. 7 FOL. 149 v. -150 r.

K. 7 FOL. 150 v.–151 r.

K. 7 FOL. 151 v. – 152 r.

K. 7 FOL. 152 v. – 153 r.

K. 7 FOL. 153 v. – 154 r.

K. 7 FOL. 154 v. – 155 r.

K. 7 FOL. 155 v. – 156 r.

K. 7 FOL. 156 v. – 157 r.

K. 7 FOL. 157 v – 158 r.

[illegible]

[illegible]

K. 7 FOL. 159 v. –

K. 25

K. 25 FOL. 49 r.

K. 25 FOL. 49 v.

۹۵

K. 25 FOL. 50 r.

K. 25 FOL. 50 v.

K. 25 FOL. 51 r.

K. 25 FOL. 51 v.

[illegible]

K. 25 FOL. 52 r.

K. 25 FOL. 52 v.

[illegible]

K. 25 FOL. 53 r.

K. 25 FOL. 54 r.

K. 25 FOL. 54 v.

K. 25 FOL. 55 r.

[illegible]

نحاه س

[illegible]

شاه

[illegible]

توا

[illegible]

K. 25 FOL. 57 r.

تمام‌شد

[illegible]

K. 25 FOL. 58 v.

شصت

شاب

K. 25 FOL. 61 r.

۶۱

[illegible]

چالان

[illegible]

فشردن

[illegible]

فرسودن

[illegible]

٤٢

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

دوبين

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

K. 25 FOL. 64 r.

٤٧

حاصل کردن

K. 25 FOL. 65 r.

٤٩

K. 25 FOL. 65 v.

ششش

[illegible]

K. 25 FOL. 66 r.

K. 25 FOL. 67 r.

۴۹

شصت

(۹۰

[illegible]

بزن دادن

[illegible]

K. 25 FOL. 71 r.

K. 25 FOL. 73 r.

Transscriptum K. 1

K. 1 FOL. 96 r. – 97 v.

K. 1 FOL. 101 r. – 102 v.

K. 1 fol. 103 v.

K. 1 FOL. 112 r.

[illegible]

K. 1 FOL. 113 r. – 114 v.

K. 1 FOL. 184 v. – 185 r.

K. 1 FOL. 185 v. – 187 r.

K. 1 FOL. 187 v. – 189 r.

K. 1 FOL. 189 v. – 191 r.

۱۹۱

۱۹۲

K. 1 FOL. 191 v. – 193 r.

K. 1 FOL. 193 v. – 195 r.

K. 1 FOL. 195 v. – 197 r.

K. 1 FOL. 197 v. – 199 r.

٢٠٩
200

K. 1 FOL. 199 v.–201 r.

K. 1 FOL. 201 v. – 203 r.

202

203

204

K. 1 FOL. 203 v. – 205 r.

204

205

K. 1 FOL. 205 v. – 207 r.

٢٠٩

٢٠٨

K. 1 FOL. 207 v. – 209 r

٢٥٨

٢٩٠

K. 1 FOL. 211 v. - 213 r.

K. 1 FOL. 217 v. – 219 r.

٢١٩

٢٢٠

K. I FOL. 219 v. - 221 r.

٢٢٩

K. i FOL. 221 v. – 223 r.

٢٢٣

K. 1 FOL. 223 v. – 225 r

224

225

K. 1 FOL. 225 v. – |227 r.

۲۲۹

۲۲۸

K. 1 FOL. 227 v. -|229 r.

K. 1 FOL. 229 v. –|231 r.

K. 1 FOL. 231 v – 233 r.

K. 1 FOL. 233 v. – 235 r.

[illegible]

234

[illegible]

2-35

K. 1 FOL. 235 v. –|237 r.

K. 1 FOL. 237 v. –|239 r.

۲۳۹

۲۴۰

K. 1 FOL. 239 v. – | 241 r.

K. 1 FOL. 241 v. – | 243 r.

૨૪૩

૨૪૪

K. 1 FOL. 243 v. – 245 r.

284

:٨٤

K. 1 FOL. 245 v. – 247 r.

K. 1 FOL. 247 v. – 249 r.

K. 1 FOL. 249 v.–|251 r.

٢٥٢

٢٥٣

K. 1 FOL. 251 v: – 253 r.

[illegible]

۲۴۳

[illegible]

۲۴۸

K. 1 FOL. 253 v. – 255 r.

٢٤٤

٢٤٥

K. 1 FOL. 255 v. – 257 r.

K. 1 FOL. 257 v. – 259 r.

K. 1 FOL. 259 v. – 261 r.

۲۶۲

۲۶۳

K. 1 FOL. 261 v. – 263 r.

[illegible]

٢٦٤

[illegible]

٢٦٥

K. 1 FOL. 263 v. –|265 r.

۲٤٤

۲٤٥

K. 1 FOL. 665 v. – 267 r.

K. 1 FOL. 267 v. – 269 r.

۲۵۰

K. 1 FOL. 269 v. - 271 r.

K. 1 FOL. 271 v. – 273 r.

K. 1 FOL. 273 v. –275 r.

K. 1 FOL. 275 v. – 277 r.

K. 1 FOL. 277 v. – 279 r.

K. 1 FOL. 279 v. – 281 r.

K. 1 FOL, 281 v.–283 r.

K. I FOL. 283 v. - 285 r.

٢٥٠

٢٥٩

K. 1 FOL. 285 v. - 287 r.

K. 1 FOL. 287 v. – 289 r.

٢٠٢

٢٠٣

K. 1 FOL, 291 v.-|293 r.

۲۰۳

۲۰۴

K. 1 FOL. 293 v. – 295 r.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

K. 1 FOL. 295 v. – 297 r.

K. 1 FOL. 297 v. – 299 r.

K. 1 FOL. 299 v. – 301 r.

302

K. 1 FOL. 301 v. – 303 r.

۳۰۳

K. 1 FOL. 303 v.

K 7 a (Vīspered with Pahlavi-Translation)

Vr. 1.1	fol. 108v.	line 8	Vr. 7.5	fol. 127v.	line 13	Vr. 13.2	fol. 146r.	line 8
2	109r.	10	8.1	128r.	11	3	146r.	12
3	110v.	4	2	128v.	14	14.1	146v.	11
4	111r.	15	9.1	129r.	10	2	147r.	11
5	112r.	7	2	130r.	1	3	147v.	13
6	113r.	5	3	130v.	5	4	148r.	8
7	113v.	13	4	131v.	2	15.1	148v.	1
8	114v.	9	5	132v.	2	2	149r.	6
9	115r.	6	6	133r.	3	3	149v.	12
2.1-3	115v.	14	7	133v.	4	4-5	150r.	9
4	116r.	15	10.1	134r.	9	16.1	150v.	7
5	117r.	6	2	134v.	3	2	151r.	8
6-11	117v.	9	11.1	135r.	6	3	151v.	11
3.1	118r.	11	2	136r.	1	4	152r.	6
2	119r.	4	3-5	136v.	3	17.1	152r.	12
3	119v.	3	6-11	137r.	6	18.1	152v.	2
4	120r.	4	12	137v.	14	2-3	152v.	12
5	121r.	3	13	138v.	5	19.1	153r.	9
6[1])			14	139r.	14	2-3	153v.	10
7	122r.	1	15	139v.	14	20.1	154v.	2
4.1	122r.	12	16-18	140r.	6	2	154v.	14
2	122v.	8	19	140v.	8	21.0[2])	155v.	1
5.1	123r.	7	20	141r.	11	1	155v.	4
2	123v.	11	21	141v.	9	2	156r.	1
3	124r.	3	12.1	142r.	1	3	156v.	6
6.1	124r.	9	2	142v.	6	4	157r.	4
7.1	124v.	15	3	143r.	6	22.1	157r.	10
2	125v.	5	4	143v.	7	2	157v.	8
3	126r.	15	5	144v.	6	23.1-2	158r.	5
4	127r.	5	13.1	145v.	3	24.1	158v.	11

[1]) only the words *yō ātravaxšō* in the righthand margin of fol. 121 v. [2]) only the words *aparəm . yasnəm* . (Geldner, p. 28 b l. 8); v. Geldner, Prolegomena, p. XXXVIII b, note 1.

Index of Chapters and Paragraphs of the Vīspered according to Geldner's edition of the Avesta text

(blank lines in the manuscript are not counted)

K 7 b (Vīspered sāde with Nīrang)

Vr. 4.1	fol. 24r.	line 15	Vr. 11.9-11	fol. 47r.	line 14	Vr. 15.5	fol. 65r.	line 14
2	24v.	7	12	48r.	1	16.0	66r.	15
5.1	25v.	5	13	48v.	2	1	67r.	9
2	26r.	3	14	49r.	7	2	67v.	7
3	26r.	9	15	49v.	3	3	68r.	6
6.1	27v.	8	16	49v.	9	4	68v.	4
7.1	34r.	4	17-18	51v.	1	17.1	69r.	5
2	34v.	8	19	51v.	6	18.0	70r.	9
3	35r.	11	20	52r.	6	1	70v.	1
4	35v.	9	21	52v.	2	2[1])	70v.	9
5	36r.	12	12.1	55v.	4	19.2	72r.	4
8.1	37r.	8	2	56r.	3	3	72v.	6
2	37v.	7	3	56r.	15	20.0	73r.	4
9.1	38r.	14	4	56v.	14	1	73r.	10
2	38v.	12	5	57v.	11	2	73v.	5
3	39r.	10	13.0	59v.	4	3	74r.	8
4	39v.	10	1	59v.	6	21.0	74r.	14
5	40r.	12	2	60r.	5	1	76r.	6
6	40v.	5	3	60v.	2	2	76v.	2
7	41r.	3	14.0	62r.	4	3	77r.	3
10.1	42v.	6	1	62r.	11	4	77v.	1
2	42v.	14	2	62v.	5	22.1	77v.	8
11.1	44r.	4	3	62v.	13	2	78r.	2
2	44v.	8	4	63r.	8	23.0	78v.	5
3-5	45r.	6	15.1	64r.	1	1	78v.	12
6	45v.	12	2	64r.	13	2[1])	79r.	14
7	46r.	15	3	64v.	10	24.2	81r.	15
8	47r.	2	4	65r.	2			

[1]) v. p. XII.

Frahang i Pahlavīk a facsimile edition will beyond all doubt be a valuable aid, especially as a written Pahlavi text is always preferable to a printed one.

The manuscript was acquired by R. Rask.

As to the ideograms the reader is referred to Erich Ebeling, Das aramäisch-mittelpersische Glossar Frahang-i-Pahlavīk im Lichte der assyriologischen Forschung (Mitteilungen der altorientalischen Gesellschaft XIV Band, Heft 1) Leipzig 1941.

As regards Westergaard's tracings, made in 1840, of the Vendidad manuscript K 1 it will suffice to refer the reader to the introduction to this series Vol. X, p. 10. It was originally intended only to reproduce tracings of the folios which had suffered losses of text since 1840. But further consideration led to the resolve to give all the tracings which have been preserved. They have been an indispensable guide to the late Dr. Hugo Ibscher in his ingenious restoration of K 1, and now (with few, insignificant exceptions) furnish documentary evidence of the degree of success he achieved. It was therefore considered a duty to make them accessible in their entirety, from the conviction that in those instances in which the art of the photographer has fallen short in the face of the difficulty of reproducing the leaves which are often much ravaged by damp and heat, they will provide a welcome aid in the deciphering of the text.

are missing at chapters I, III, IX, XVIII, XIX, XX, XXI, XXIV, XXV, XXVI, XXVII, XXVIII, XXIX, XXX, XXXI, and at XXXII (which does not occur in Junker). The following is a survey of the contents according to the chapters in Junker's edition[1]).

I	fol. 49r. 1	XII	fol. 56v. 11	XXIII	fol. 68v. 7
II	50r. 3	XIII	57v. 1	XXIV	69v. 9
III	49v. 9	XIV	58r. 11	XXV	70r. 7
IV	50v. 13	XV	58v. 11	XXVI	71r. 11
V	52r. 3	XVI	59r. 13	XXVII	71v. 7
VI	52v. 1	XVII	59v. 13	XXVIII	72v. 1
VII	52v. 7	XVIII	60r. 7	XXIX	72v. 6
VIII	53v. 3	XIX	61v. 11	XXX	72v. 12
IX	54r. 1	XX	63v. 7	XXXI	73r. 1
X	54r. 11	XXI	66r. 1	XXXII	73v. 11
XI	56r. 1	XXII	68r. 3		

On fol. 72 r. l. (7)8–14 is inserted a list of the names of the thirty days of the month in their sequence according to the Zoroastrian calendar. Chapter XXXII contains the ordinals from 1–11 and the cardinals from 12–19. On the whole, our Frahang transcript gives the material which Junker has in his edition. In some few places, however, some of the matter has been omitted, probably owing to the inadvertency of the scribe or his predecessors. Thus in the verbal list in Chapter XVIII (fol. 60 v. l. 13) the text goes from *YPRḤWNtn'*. خاستن[2]) (Junker, p. 57 l. 4) directly to *ŠMYTWNym . wknym* (Junker, *ibid.* l. 10), and in the calendar Chapter XXVIII[3]) only the names of the months and the five intercalary days are given, the beginning and the end are missing.

On the Iranian style of K 25 see Junker, p. VI. The age and provenance of the manuscript cannot unfortunately be determined since there is no colophon. However, it is hardly older than about 1600. Junker was only able to use the manuscript for his edition at the proof reading, and so had to confine himself to giving a selection of its readings. For future investigations on the

[1]) Cf. Junker p. IX, which is based on the arrangement in Salemann's Parsenhandschrift.

[2]) V. Erich Ebeling, Das aramäisch-mittelpersische Glossar Frahang-i-Pahlavīk, p. 39.

[3]) On this chapter cf. H. S. Nyberg, J. A. 1929, p. 294.

manuscript. On its excellent text and its provenance see Geldner, Prolegomena p. XXXIX f., Bartholomae, Zendhandschriften p. 44. As to the relation between K 7 b and the remaining Vīspered sāde manuscripts the reader is referred to Geldner, Prolegomena p. XL f.

The manuscript was used by Westergaard and Geldner in their editions, but not by Spiegel, who based his Pahlavi-Vīspered exclusively on Paris codices. It was brought to Denmark by R. Rask who has written a list of the contents of K 7 on the verso of the fly-leaf.

K 25, bound in red leather, consists of 135 folios (22.6×17.5 cm) of stout white paper. The whole manuscript has been written in one and the same large, bold and angular style. The ink is black and well-preserved. The entire manuscript is foliated in Gujerati numerals and with Persian numerals in the top lefthand corner of the recto pages; the foliation has often been cut away in the binding; from fol. 60 foliation in Gujerati is added in the top righthand corner of the verso pages. Catch-words in the lower lefthand corner of the verso pages occur down to fol. 15v.

The manuscript in the main contains texts from the Khorda Avesta, partly in Pazand. Among these texts is inserted—as is not rarely the case—a transcript of Frahang i Pahlavīk (cf. H. F. J. Junker, The Frahang i Pahlavīk, Heidelberg 1912, pp. 3 and 7). It begins on fol. 49 r. and ends on fol. 73 v. On fol. 74 r. l. 1–6 a Pahlavi alphabet has been inserted in which the values of the Pahlavi characters are explained in Avesta letters. The pronunciation of the Pahlavi words is given in Avesta script. This Pazand rendering is by no means free from errors and the traditional reproduction of the Semitic ideograms, of whose original values the Parsee scholars naturally had no idea, is of course quite absurd. Moreover, numerous modern Persian glosses have been added and in one place also a Sanskrit gloss. The Pahlavi glossary itself represents an excellent tradition. The errors that occur must no doubt in the main be put down to the copyist, and, be it said, are not very considerable. In the designation of chapters by numbering or indication of contents, and in the omission of such designations, K 25 agrees in the main with Junker's principal manuscripts. Chapter headings

copyist of Rostam's manuscript had also copied his colophon ("to me it is evident that this is a more modern transcript, though still of considerable age, which has retained the date of its original, as is the case with K 20 and K 21"). To this must be added the circumstance, to which Geldner calls attention in Prolegomena p. XXXIX, that our manuscript is in a much better state of preservation than manuscripts K 1 and K 5, which were not written until 1324 and 1323 respectively. The latter argument, however, carries no great weight. Indeed, Geldner himself points out that these manuscripts have been partly ruined by bad ink. In addition it may well be conceived that they have been exposed to more unfavourable conditions of preservation and use. But incidentally, the well-preserved parts of K 1 and K 5 are decidedly not in a worse condition than the Vīspered manuscript. In favour of the great antiquity of the manuscript is, in Geldner's opinion, the paper, which is very like that used in K 1 and K 5. It is then without doubt possible to assume with Geldner "that Rostam only copied and finished the sāde-text and that later on another Pahlavi manuscript came into his hands, the copy of which he added to the first one. In that case the colophon of K 7 b would also apply to K 7 a, at least as far as the copyist was concerned, not of course also with respect to the exact date." A determination of the question as to the authenticity of the manuscript might perhaps be arrived at if we had other originals by Rostam showing us his handwriting, but unfortunately we have none. That the style of handwriting is archaic is certain, but we lack material for determining the age of the manuscript more precisely in this way. If the manuscript should be a copy, we have of course no guarantee that the Pahlavi-Vīspered text too goes back to a Rostam manuscript. In this respect it is to be deplored that the end of the manuscript is missing, for a colophon might perhaps also have been added to K 7 a which would have furnished us with valuable information.

K 7 a is the parent manuscript of the whole class of Pahlavi-Vīspered manuscripts. A direct copy of the text is found in the Munich manuscript 51 a which was finished in 1397 in Broach. This circumstance at any rate proves the great antiquity of the

name (*frazaft pat drōt* etc.) After this comes Y. 45.2 with the Pahlavi version, which continues down fol. 159 v., but the end is missing owing to the loss of some leaves. The last somewhat indistinct word on fol. 159 v. is *YK'YMWNyt*, in Spiegel II p. ۱۷۴ l. 2. – The three first chapters (*kartak*) have the headings: *frtwm* (*dtykr*, *stykr*) *krtk bwn*. The chapters that follow are set off in various ways: by an interval of a line, by a new line, or by an empty space in the line itself. But the same means are also employed to denote sections which do not coincide with the division into chapters and paragraphs chosen by the editors. The last chapter (in Geldner: 24) has the heading *krtk i 'yrym'n*, the Airyaman Section.

K 7 b and K 7 a have clearly enough been written by the same hand throughout. At the beginning of K 7 a the script is indeed somewhat thinner than in the rest of the manuscript, but that is probably due to the fact that the scribe has used a finer calamus. According to the colophon added at the end of K 7 b the scribe is the well-known copyist *Rostam* (*Rōtəstaxm*) *i Mihrabān i Marzbān i Dahišnayār*, who finished the copying of the Vīspered sāde text with additions in the city of *Anklesar* (*Anklesvar* between Broach and Surat) on the day Āsmān in the month of Spandarmat A. Y. 637[1]), i. e. according to the Persian intercalated calendar the 28th of December 1268 or more probably 1288 A. D. (reckoned from A. Y. 20). Otherwise we know Rostam from copied colophons as the copyist of the texts *Artāy Vīrāz Nāmak* and *Mātīkān i Yvišt i Fryān*, which according to a colophon in M 51 b were finished in A. Y. 618 = A. D. 1269 (The Book of Arda Viraf .... by M. Haug assisted by E. W. West p. 266; Bartholomae, Zendhandschriften p. 58) and as the scribe of the original of K 1 (Geldner, Prolegomena p. XIX). If our manuscript was indeed written by Rostam, it is the earliest dated Avesta Manuscript we know. However, objections have been raised to this assumption. The placing of the colophon between the two Vīspered texts might tempt one to assume with Westergaard, Zendavesta, Preface p. 13, that a later

[1]) The earlier editors, Westergaard, Zendavesta, Preface p. 13 and Geldner, Prolegomena p. VII (and with them West, Grundriss II, p. 87) read the year as 627. There can hardly be any doubt however, that [illegible], if right, must be interpreted as XX+X.

but otherwise in an excellent state of preservation. The originally black ink has now turned brownish but the writing everywhere stands out clearly and distinctly. The ritual instructions in Pahlavi are written in red ink. The number of lines on each page averages 15, but towards the close, 17. The manuscript is foliated in Gujerati in the top lefthand corner of the recto pages.

The first part of this manuscript, by Westergaard and Geldner designated K 7 b, runs from folio 23 r. to folio 108 r. First comes the Vīspered sāde with Nīrang, which ends with folio 104 r. l. 15 with the subscription of a scribe (*frażaft pat drōt ut šātīh* etc.); then follows on folio 104 v. l. 4 the *Nīrang i Ātaxš* (edited by Westergaard, Zendavesta p. 317, translated by Spiegel, Avesta, die heiligen Schriften der Parsen, aus dem Grundtexte übersetzt mit steter Rücksicht auf die Tradition. Bd III. Khorda Avesta, 1863, p. 18) and on folio 106 v. l. 5 the Avesta fragment I edited by Westergaard, Zendavesta p. 331 (translated by Spiegel, Bd. III, p. 252). On folio 107 r. l. 12 begins a colophon, in which Vr. 24.3 is inserted (folio 108 r. l. 5). Since the first 22 leaves have been lost, Vr. 4 is the first chapter completely preserved, it begins on folio 24 r. l. 15. It is preceded by a number of quotations from the Yasna: 51.22–23 (fol. 23 r. l. 2); 56.1 (fol. 23 r. l. 12); 71.2 (fol. 23 v. l. 8); 71.3 (fol. 24 r. l. 2). With the loss of folios 71 and 80, Vr. 18.3 and 19.0 as well as 24.0 have been lost. Fol. 70 v. ends with *bavantəmča* in Vr. 18.2 (Geldner, p. 26 a l. 9), and fol. 72 r. begins with *(aš)avanō . yzm . xratūm.* in Vr. 19.1 (Geldner, p. 26 b l. 12-13); fol. 79 v. ends with *xšnaoϑra . ʿD frasastayaēča . zwt* (to Vr. 23.1) and fol. 81 r. begins with *(varəϑr)aynəm . yzm . yat . asti . antarə . ahuna .* etc. in Vr. 24.1 (Geldner, p. 31 a l. 8).

The second part, the Vīspered with its Pahlavi translation, (K 7 a) begins on fol. 108 v. l. 1 with an introduction in Pahlavi, in which the scribe wishes happiness both for him who copies and him who reads the text. The same introduction is found in the copy of our text in M 51 a (Bartholomae, Zendhandschriften p. 42). It is followed by the Vīspered text on fol. 108 v. l. 8 which runs on to fol. 158 v. l. 17 where the Pahlavi text to Vr. 24.1 (abridged) ends as in Spiegel, Avesta, die heiligen Schriften der Parsen II (1858) p. ۲۸. Then follows a subscription by the scribe without any

INTRODUCTION

In K 7, an octavo volume (20.5×12.5 cm) bound in red leather, three entirely different manuscripts are combined. The first and oldest contains the Avesta text *Vīspered* (Middle Persian *Visp Rat*, Avestic *Vīspe Ratavō* '(Invocations of) all Lords') in two different arrangements, first a *Vīspered sāde* with *Nīrang*, i. e. the pure Avesta text in its fullest form in a frame-work of pieces of the Yasna and accompanied by ritual precepts in Pahlavi; then a *Vīspered* with a Pahlavi translation which gives the text in a highly condensed form with omission of all repetitions superfluous in a theological study of the text[1]). Then follows an undated, not very old manuscript containing the *Khorda Avesta* with a Bhāshā translation. The third manuscript dated A. Y. 1009 = A. D. 1640, is a Persian *Rivāyat* on the *Barashnūm* which has much in common with a corresponding text in the Munich manuscript K 55 (see Chr. Bartholomae, Die Zendhandschriften der K. Hof- und Staatsbibliothek in München, 1915, p. 151 ff.).

The first, ancient part of K 7, which is here presented in facsimile, now consists of 134 folios. At the beginning 22 leaves have been lost. At the end at least one leaf has been lost, and finally folios 71 and 80 are missing; folios 110 and 131 are likewise missing but have been replaced by a quite recent hand. The paper has been white but has now turned yellow. It is stained with damp

[1]) On the different arrangements of the Vīspered text and their use in ritual and study see Darmesteter, Le Zend-Avesta I (Annales du musée Guimet, Tome XXI, 1892) p. LXVII, K. Geldner, Avesta, Die heiligen Bücher der Parsen, Stuttgart 1895, Prolegomena, p. XXXVIII, and Grundriss der Iranischen Philologie II, pp. 5 and 10, as also E. W. West, *ibid.* p. 86.

the very old Vīspered and from K 25 the excellent transcript of the Frahang ī Pahlavīγ.

The reproduction of the manuscripts which, as far as the first volumes are concerned, was carried out in Sweden, was taken over from vol. III by the firm "Nordisk Kunst- og Lystryk" (J. Chr. Nielsen), Copenhagen, which has acquitted itself of its task in the most admirable manner. Indeed, the technique has now been so far developed that, as can be ascertained in several places in our edition, the facsimile lets the text appear even more distinctly, more legibly than the original manuscript.

Dr. Munksgaard, who by creating the series "Codices Avestici et Pahlavici Bibliothecae Universitatis Hafniensis" has inscribed his name in indelible characters in the annals of Iranian research, now hopes that circumstances will one day allow him to supplement this series by another, intended to include the best of the early Iranian manuscripts found in foreign libraries. May the good fortune be granted him to carry this grand project into execution.

Arthur Christensen.

Dr. phil.,

Professor of Iranian Philology in the University of Copenhagen.

PREFACE

Thanks to the far-sighted and daring initiative of the publisher Mr. Einar Munksgaard, Dr. phil. h. c., all the Early Iranian manuscripts belonging to the University of Copenhagen which are of importance for the text determination and textual criticism of the old religious literature in the Avesta language and Pahlavi now exist in facsimile, in 12 volumes, for the use of Iranian scholars all over the world.

As far as the Avesta texts are concerned, this facsimile series contains the two codices in Rask's collection which are of such outstanding value for research in the texts of the sacred books, viz. K 1 (vols. X–XI) and K 5 (vols. VII–IX), two of the oldest extant manuscripts of parts of the Avesta. Though much the worse for the ravages of time, they have now by the art of the late Dr. Hugo Ibscher been lastingly preserved. Another manuscript from the same early period (14th century A. D.) and written by the same copyist Mihrāvān i Kay Khusrau is K 20 (vol. I). It includes among its contents some parts of the Avesta, but its value is mainly due to important Pahlavi texts such as the so-called Indian Bundahišn, Šāyast nē Šāyast, Ardāγ Vīrāz Nāmaγ, and Māδīγān ī Yavišt ī Fryān, the two latter of which are also preserved in K 26 (vol. II). Editions of the two manuscripts procured by Westergaard: K 35 with Dāδastān ī dēnīγ, the famous Pahlavi Rivāyat, the Epistles of Manuščihr, and the Selections of Zāδsparam (vols. III–IV), and K 43 in which F. C. Andreas years ago found the Pahlavi text of Dāδastān ī Mēnōγēχrad (vols. V–VI), until then supposed to be lost, had also long been impatiently awaited, not least by learned Parsees. From K 7 has been selected

for which both the Library and Iranian scholars are greatly indebted to him.

Before the old manuscripts could be handed over for reproduction, however, the oldest and frailest of them, whose condition was such that they were actually threatened by destruction, had to be subjected to a thoroughgoing restoration.

A great responsibility was here imposed on the Library of which it was only relieved when the lately deceased conservator, *Hugo Ibscher* Dr. phil. h. c., a world authority in this field, was induced to undertake the work of restoring them. He did this during repeated visits to Copenhagen where he worked for months at a time, completely overcoming the very great difficulties which the preservation of the almost entirely mouldered leaves caused him and which none but he would have been able to conquer. The Library therefore owes a great debt of gratitude to the memory of Dr. Ibscher, and the official recognition which he received from the Danish Government when he was still alive gives expression to this.

The editor of the series was *Arthur Christensen*, Dr. phil., Professor in the University of Copenhagen, and he as well as *Kaj Barr*, reader in the same University, with great readiness complied with the request of the Library and the publisher to prepare the edition and write the introductions to the various facsimile volumes. To these two scholars also the Library therefore expresses its cordial thanks.

Svend Dahl.
Director and Principal Librarian.

PREFACE

In April 1912 the 16th International Congress of Orientalists, then assembled at Athens, adopted a resolution worded as follows: "Il serait d'une grande importance scientifique de publier complètement et exactement des facsimilés des manuscrits précieux de l'Avesta et de Pahlavi conservés dans la Bibliothèque universitaire de Copenhague."

This resolution, for which the initiative had originally been taken by Mr. *Johan Eyser,* librarian in the University Library, Copenhagen, was adopted not only by the Indo-Iranian section of the Congress but also, at the instance of the famous philologist *Adalbert Bezzenberger,* by the section for comparative philology, the representatives of this branch of study being no less interested than the orientalists in the preservation of these manuscripts in which the ancient Avesta language, so extremely important for comparative Indoeuropean philology, occurred in the earliest form known to us.

In the meanwhile the world war broke out in 1914 and prevented the initiation of an international undertaking such as this, which by its object addressed itself to libraries and individual philologists all over the world.

Various other circumstances which it would take too long to explain here delayed the work in the years that followed, and for a time it even seemed as if it must be entirely abandoned.

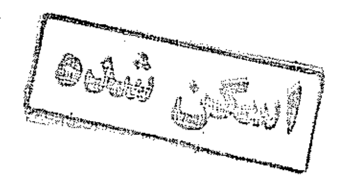
It was therefore a great piece of luck that Dr. *Einar Munksgaard,* the publisher, came forward with an offer to the Library to attempt the undertaking. Without any state support whatever he undertook this stupendous task and accomplished it in a way

MEMORIAL OF R. K. RASK
in the University Library of
Copenhagen.
Executed by H. Stein

CONTENTS

Printed in Denmark by Fr. Bagges kgl. Hofbogtrykkeri, Copenhagen
Photolithography by Nordisk Kunst- og Lystryk, Copenhagen

SELECTIONS FROM CODICES

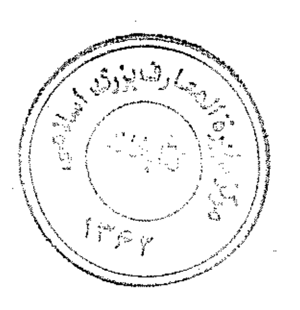
K 7 and K 25

(VĪSPERED AND FRAHANG I PAHLAVĪK)

AND TRACINGS OF THE AVESTA CODEX K 1

Published in facsimile by
The University Library of Copenhagen

WITH AN INTRODUCTION
BY
K. BARR

AT THE EXPENSE OF
EINAR MUNKSGAARD
COPENHAGEN
1944

CODICES AVESTICI ET PAHLAVICI BIBLIOTHECAE UNIVERSITATIS HAFNIENSIS

Published in facsimile by
The University Library of Copenhagen

EDITOR

ARTHUR CHRISTENSEN

VOL. XII

SELECTIONS FROM CODICES

K 7 and K 25

(VĪSPERED AND FRAHANG I PAHLAVĪK)

AND TRACINGS OF THE AVESTA CODEX K 1

AT THE EXPENSE OF

EINAR MUNKSGAARD

COPENHAGEN

1944

SELECTIONS FROM CODICES

K 7 and K 25

AND TRACINGS OF THE AVESTA CODEX K 1